

lyabb betegségekben, vérhasban, tífuszban és tüdőgyulladásban szenvedtek. Mindezt tetézte a gettókra felügyelő csendőrök és rendőrtisztek többnyire embertelen magatartása. Igaz, egyes községekben néhány helyi tisztviselő a rendkívüli körülményekhez képest megpróbált a lehető legemberségesebben viselkedni, de ez csak a szabályt erősítő kivétel maradt.⁴⁷

Kárpátalján és Északkelet-Magyarországon 13 nagyobb gettó- és bevagonírozási központot alakítottak ki. A rendelkezésre álló adatok alapján az alábbiakban külön-külön foglalkozunk ezek elhelyezkedésével, népességükkel, körülményeikkel és felszámolásuk módjával.⁴⁸

Munkács. Az ortodox zsidóság és a hászidizmus e nagy központjának két gettója volt: az egyik Bereg vármegye kisvárosainak és falusi hitközségeinek, Bátyúnak⁴⁹, Berezska Roztokának, Bártházának, Ilosvának, Nagyrákócznak, Opavának, Szolyvának és Tárkánynak a zsidóságát fogadta be, a másikat a helyi zsidók számára létesítették. Az előzőt a Sajovits-téglagyárban hozták létre, amely tökéletesen alkalmatlan volt a hozzávetőlegesen 14 000 falusi zsidó számára. Sok zsidó emiatt a szabad ég alatt, a palánkkal körülvett gyárudvaron talált magának fekhelyet.

A hozzávetőlegesen 13 000 munkácsi zsidót április 18-án parancsolták a gettóba. A gettó a város zsidónegyedében létesült: a Latorca, a Dankó, a Kálvin, a Töltés, a Zrínyi, a Munkácsi, a Szent Márton, a Mikes Kelemen, a Csokoli, a Zenész és a Malom utca tartozott hozzá. Mindkét gettó a Zsidó Tanács belső igazgatása alatt állt. A Tanács tagjai: Steiner Sándor elnök, Segelstein, Klein Oszkár, Áron Ferenc, Morvai János és Eisenstätter Mendel voltak.⁵⁰

A városi zsidók otthonát röviddel a kiűrités után éppúgy kirabolták, mint a falusiakét. A téglagyárban és a gettóban elhelyezett, a rossz bánásmód és a csökkenő élelmiszeradagok miatt egyre jobban lesóványodott zsidókat munkára vitték, s eközben kegyetlenségek és megaláztatások sorában volt részük. Egy példán szemléltethető, milyen aljas módon viselkedtek a hászid zsidókkal: ezekkel a köztudottan jámbor és istenfélő zsidókkal romboltattak le egy zsinagógát – szombaton.

A gettóban uralkodó siralmas körülmények nyomán április 23-án az egyik részlegben tífuszjárvány tört ki. Kiss főhadnagy, a gettó parancsnoka karantént rendelt el ezen a területen május 15-ig, amikor az első vonatrakomány zsidót, amúgy betegen, deportáltak. A terület egyes falusi közösségeiben már azelőtt kitört a tífusz, hogy a zsidókat Munkácsra szállították volna. Ez történt például Dombón, ahonnan 1006 karanténba zárt zsidót végül is Técsőre szállítottak át bevagonírozásra.⁵¹

Május 15-én, amikor a falusi zsidókat már deportálták, munkácsi